УДК 159.942.5-021.484:[378.018.8:373.011.3-051](045)

Андрусик Олена Олександрівна, аспірантка, викладачка кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань, вул. Садова, 28. тел.: +380977210912, e-mail: oandrusik555@ukr.net, https://orcid.org/0000-0001-5101-6211

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Анотація. Статтю присвячено проблемі розвитку емоційної стійкості майбутніх вчителів. Вивчення емоційної стійкості як професійно важливої якості особистості та її розвиток у майбутніх вчителів потребує забезпечення обґрунтованості, наукової достовірності дослідження даної проблеми.

Емоційна стійкість – це одна з важливих професійних якостей педагога, необхідних для збереження психічного здоров'я. Емоційна стійкість є інтегральною багатосистемною рисою особистості, що має в своїй основі емоційний, мотиваційний, типологічний компоненти, що зумовлюють продуктивність діяльності та поведінки в процесі вирішення певних завдань в екстремальних умовах [6].

Емоційна стійкість вчителя є професійно значущою якістю особистості, яка дозволяє контролювати прояв емоцій та адекватно діяти в напружених емоційних ситуаціях практичної педагогічної діяльності. Вона зменшує негативний вплив сильних емоційних впливів і попереджує стрес. Усвідомлення цього вимагає проведення цілеспрямованої роботи щодо розвитку емоційної стійкості майбутніх вчителів як професійно важливої якості [2, С. 25–27].

Педагогічна праця здійснюється в постійній зміні обставин, умов, ситуацій і станів, і педагог повинен володіти не тільки професійною гнучкістю і лабільністю, а й високим ступенем емоційної стійкості. При цьому особливої актуальності набуває проблема розвитку емоційної стійкості як однієї з професійно важливих якостей та індивідуальних особливостей педагога, яка є критерієм професіоналізму та ефективності педагогічної діяльності. У статті представлено результати емпіричного дослідження розвитку емоційної стійкості майбутніх вчителів.

Ключові слова: емоційна стійкість, професійно важливі якості, вчитель, студентський вік.

Andrusyk Olena Oleksandrivna, graduate student, teacher of the Department of Psychology, Posgraduate student of the Department of Psychology, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Str. Sadova, 28. Tel.: +380977210912, e-mail: oandrusik555@ukr.net, https://orcid.org/0000-0001-5101-6211

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL RESISTANCE OF FUTURE TEACHERS

Abstract. The article is devoted to the problem of developing emotional stability of future teachers. The study of emotional stability as a professionally important personality quality and its development in future teachers needs to ensure the validity and scientific reliability of the study of this problem.

Emotional stability is one of the important professional qualities of a teacher,

necessary for maintaining mental health. Emotional stability is an integral multi-system personality trait, which has at its core emotional, motivational, typological components that determine the productivity of activities and behavior in the process of solving certain tasks in extreme conditions.

A teacher's emotional stability is a professionally significant personality quality that allows one to control the manifestation of emotions and act adequately in tense emotional situations of practical pedagogical activity. It reduces the negative impact of strong emotional influences and prevents stress. Awareness of this requires purposeful work on the development of emotional stability of future teachers as a professionally important quality.

Pedagogical work is carried out in constantly changing circumstances, conditions, situations and conditions, and a teacher must possess not only professional flexibility and lability, but also a high degree of emotional stability. At the same time, the problem of developing emotional stability as one of the professionally important qualities and individual characteristics of a teacher, which is a criterion of professionalism and effectiveness of pedagogical activity, becomes particularly relevant. The article presents the results of an empirical study of the development of emotional stability of future teachers.

Keywords: emotional stability, professionally important qualities, teacher, student age.

Постановка проблеми. Проблема збереження психічного здоров'я педагогів є особливо актуальною в сучасних умовах. На думку соціологів та психологів, педагогічну діяльність слід віднести до числа найбільш напружених в емоційному плані видів праці.

Сучасний інформаційний простір, який активно розвивається, ставить додаткові вимоги до системи освіти, а в сучасному освітньому процесі, в свою чергу, ставить великі вимоги до особистості вчителя, тим його якостям, які необхідні для ефективної взаємодії зі здобувачами освіти. Сучасна школа вимагає від вчителя врівноваженості, великої витримки. Почуття любові до вихованців повинно поєднуватися з достатньо високим рівнем самовладання, вмінням володіти своїми емоціями. Серед численних якостей, які повинні бути сформовані у вчителя, як одну з найбільш значущих ми виділяємо емоційну стійкість.

Саме тому, на нашу думку, є доцільним вивчення такої важливої характеристики особистості майбутнього вчителя як емоційна стійкість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання щодо розвитку емоційної стійкості майбутніх вчителів висвітлюються у працях таких вчених: І. Ф. Аршави, М. С. Корольчука, В. І. Євдокімова, В. М. Крайнюк, Т. С. Кириленко, Л. В. Семіченко, О. Я. Чебикін Є. О. Мілерян, П. П. Криворучко, В. В. Стасюк, Н. Д. Трофаїла та ін. [1, С. 254–255], [3], [4, С. 150–153].

Аналіз літератури з проблеми дослідження показав, що в теорії і методиці педагогічної освіти склалися передумови для дослідження проблеми розвитку емоційної стійкості педагога (О. Я. Чебикін, Є. О. Мілерян, П. П. Криворучко, В. В. Стасюк, Н. Д. Трофаїла, К. В. Пилипенко та ін.) [5, С. 30–31]. Особливий напрямок становлять дослідження, присвячені професійно значущим якостям як умові ефективності діяльності педагога і зв'язку ефективності професійної

діяльності з індивідуальними особливостями її суб'єкта (Г. С. Костюк, М. І. Жалдак, О. І. Локшина). Основною складністю у вирішенні цієї проблеми є відсутність цілісної системи розвитку емоційної стійкості. Недостатня вивченість психолого-педагогічних умов, неузгодженість теоретичних підходів і довільність у виборі методів розвитку емоційної стійкості – підкреслюють актуальність даної проблеми, а також створюють передумови для розробки психолого-педагогічних технологій щодо розвитку емоційної стійкості.

Мета статті полягає в представлені результатів емпіричного дослідження розвитку емоційної стійкості майбутніх вчителів.

Викладення основного матеріалу. Експериментальне дослідження проведено на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. У дослідженні взяли участь 160 здобувачів вищої освіти. Одна група була контрольною (80 осіб), а друга – експериментальною (80 осіб).

Для проведення констатувального експерименту ми використали пакет методик, які були підібрані відповідно до обґрунтованих компонентів структури та психологічних умов розвитку емоційної стійкості майбутніх вчителів. Рівень розвитку компонентів емоційної стійкості визначався за допомогою методик: методика діагностики емоційного ставлення до навчання Ч. Д. Спілбергера, методика діагностики особистості на мотивацію до досягнення успіху Т. Елерса, Рівень суб'єктивного контролю Дж. Роттера.

Мета констатувального експерименту - дослідження рівня сформованості знань, умінь та ставлень здобувачів вищої освіти, які входять в структуру емоційної стійкості, рівня інтернального контролю, мотивації до досягнення успіху та уникнення невдач, рівня пізнавальної активності, тривожності, негативних емоційних переживань, а також дослідження тенденцій поведінки в конфліктних ситуаціях.

Виявлення критеріїв успішного розвитку емоційної стійкості здобувачів вищої освіти проходило паралельно з визначенням блоків моделі емоційної стійкості здобувачів. Критеріями успішного розвитку емоційної стійкості здобувачів є знання, вміння, ставлення, відповідають позитивному рівню в моделі розвитку емоційної стійкості здобувачів вищої освіти.

Після проведення вхідного контролю необхідно було довести, що між ЕГ та КГ відсутні статистично значимі відмінності у рівні сформованості інтернального локусу контроля, мотивації до досягнення успіху та уникнення невдач, пізнавальної активності, а також у рівні тривожності, негативних, емоційних переживань. Для цього був використаний t-критерій Стьюдента, який дозволяє оцінити відмінності середніх параметрів для двох вибірок.

Порівняємо показники рівня сформованості знань, умінь та ставлення по емоційній стійкості здобувачів ЕГ та КГ до початку формуючого впливу. Для цього використаємо лист експертної оцінки. При обробці отриманих результатів по кожному знанню, вмінню та ставленню середнє арифметичне обрахувалося для кожного учасника та для всієї вибірки.

Середнє значення компонента емоційної стійкості «знання» в КГ та ЕГ та емпіричні значення t-критерія Стьюдента по блоку «знання» представлені у таблиці 5.

Таблиця 5

Середнє значення блоку емоційної стійкості «знання» в КГ та ЕГ

Знання з емоційної стійкості	Кількість респондентів на рівнях						Середнє значення рівня знань		Дисперсія		t-критерій Стьюдента
	Високий		Середній		Низький						
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	
1. Знання вікових особливостей емоційної сфери	12	13	45	42	23	25	3,86	3,85	0,42	0,45	0,12
2. Знання особистісних рис, які ускладнюють процес розвитку емоційної стійкості	15	21	48	40	17	19	3,98	4,03	0,4	0,50	0,47
3.Знання позитивних та негативних чинників власного емоційного розвитку	14	12	47	48	19	20	3,94	3,90	0,41	0,39	0,38
4.Знання прийомів регуляції емоційних станів	11	9	42	42	27	29	3,80	3,75	0,44	0,41	0,49
5.Знання методів розвитку емоційної стійкості	12	14	49	48	19	18	3,91	3,95	0,38	0,40	0,38
6.Знання засобів корекції нестійкої емоційної поведінки	10	13	44	42	26	25	3,80	3,85	0,41	0,45	0,48
7.Знання емоційної будови особистості	8	11	43	44	29	25	3,74	3,83	0,39	0,42	0,87
Середнє значення для блоку "знання"	11,7	13,3	45,4	43,7	22,9	23,0	3,86	3,88	0,41	0,44	0,17
Середні значення кількості респондентів у %	14,6	16,6	56,8	54,6	28,6	28,8					

Значення рівнів блоку емоційній стійкості «знання» здобувачів ЕГ та КГ за його різними видами подано у вигляді гістограми на рис. 10, з якого випливає, що вони лежать в межах від 3,74 до 4,03 балів. Усереднені значення рівнів блоку емоційній стійкості «знання» за всіма типами складають 3,86 б. для здобувачів КГ та 3,88 б. для здобувачів ЕГ.

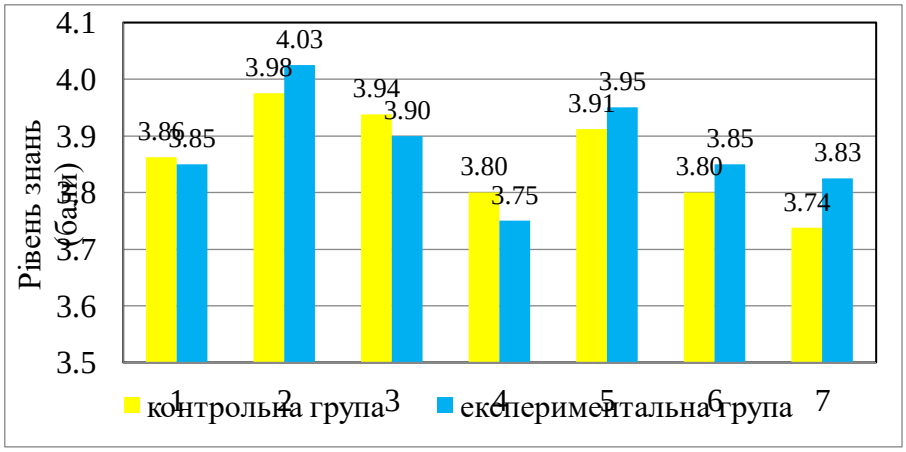

Рис. 10. Порівняння рівнів блоку «знання» з емоційної стійкості в ЕГ та КГ.

Порівняння рівнів блоку «знання» з емоційної стійкості в ЕГ та КГ за допомогою t-критерія Стьюдента дозволило зробити висновки, що $t_{емп} < t_{кр}$ на рівні 95-відсоткової ймовірності достовірності висновків ($t_{кр}$=1,96). Значення $t_{емп}$ по всіх типах знання знаходиться в зоні незначущості. Таким чином, відмінності у рівні блоку «знання» з емоційної стійкості між ЕГ та КГ до початку формуючого впливу не значні.

Середні значення компонента емоційної стійкості «вміння» в КГ та ЕГ та емпіричні значення t-критерія Стьюдента по блоку «вміння» представлені у таблиці 6. Цифрами позначені вміння з емоційної стійкості:

Таблиця 6

Середнє значення блоку емоційної стійкості «вміння» в КГ та ЕГ

Вміння з емоційної стійкості	Кількість респондентів на рівнях						Середнє значення		Дисперсія		t-критерій Стьюдента
	Високий		Середній		Низький						
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	
1. Вміння аналізувати власний емоційний стан	10	12	44	44	26	24	3,80	3,85	0,41	0,43	0,49
2. Вміння емоційного регулювання	12	15	42	40	26	25	3,83	3,88	0,44	0,48	0,46
3.Вміння емоційної саморегуляції в навчанні та в повсякденному житті	16	13	44	48	20	19	3,95	3,93	0,45	0,39	0,24
4.Вміння використовувати конструктивні механізми захисного емоційного реагування	8	8	42	44	30	28	3,73	3,75	0,4	0,39	0,25
5. Вміння рефлексувати власні емоційні стани в процесі начальної діяльності та в повсякденному житті	15	13	47	48	18	19	3,96	3,93	0,41	0,39	0,37
6.Вміння розробляти тактику емоційного самовдосконалення	9	11	45	42	26	27	3,79	3,80	0,39	0,44	0,12
7.Вміння проявляти себе в конфліктних ситуаціях	10	12	45	47	25	21	3,81	3,89	0,40	0,40	0,75
Середні значення для блоку "вміння"	11,4	12,0	44,1	44,7	24,4	23,3	3,84	3,86	0,42	0,42	0,21
Середні значення кількості респондентів у %	14,3	15,0	55,2	55,9	30,5	29,1					

Порівняння рівнів блоку «вміння» з емоційної стійкості в КГ та ЕГ представлено на рис. 11. Цифрами на осі абсцис позначені вміння з емоційної стійкості. Згідно з рис. 11, значення рівнів блоку емоційній стійкості «вміння» здобувачів КГ та ЕГ за його різними видами лежать в межах від 3,73 до 3,96 балів. Усереднені значення рівнів блоку емоційній стійкості «вміння» за всіма типами складають 3,84 балів для здобувачів КГ та 3,86 балів для здобувачів КГ.

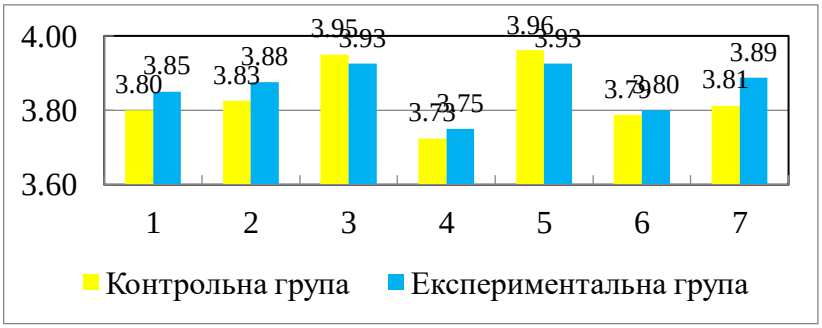

Рис. 11. Порівняння рівнів блоку «вміння» з емоційної стійкості в КГ та ЕГ.

Порівняння рівнів блоку «вміння» з емоційної стійкості в КГ та ЕГ за допомогою t-критерія Стьюдента дозволило зробити висновки, що $t_{емп} < t_{кр}$ на рівні 95-відсоткової ймовірності достовірності висновків ($t_{кр}$=1,96). Значення $t_{емп}$ по всіх типах знання знаходиться в зоні незначущості. Таким чином, відмінності у рівні блоку «вміння» з емоційної стійкості між КГ та ЕГ до початку формуючого впливу не значні. Таким чином, відмінності у рівні блоку «вміння» з емоційної стійкості між ЕГ та КГ до початку формуючого впливу не значні.

Середні значення компонента емоційної стійкості «ставлення» в КГ та ЕГ та емпіричні значення t-критерія Стьюдента по блоку «вміння» представлені у таблиці 7. Цифрами позначені ставлення з емоційної стійкості:

Таблиця 7

Середнє значення блока емоційної стійкості «ставлення» в КГ та ЕГ

Ставлення щодо емоційної стійкості	Кількість студентів на рівнях						Середнє значення		Дисперсія		t-крите-рій Стьюдента
	Високий		Середній		Низький						
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	
1.Ставлення до себе	14	12	45	42	21	26	3,91	3,83	0,43	0,44	0,84
2. Ставлення до задово-лення своїх інтересів на шкоду іншому (ситуація змагань)	15	14	43	41	22	25	3,91	3,86	0,45	0,47	0,47
3.Ставлення до нехтування власними інтересами заради чужих інтересів (ситуація пристосування)	11	13	42	41	27	26	3,80	3,84	0,44	0,46	0,35
4.Відношення до відсутності прагнення досягнення власних цілей (ситуація уникнення)	14	14	47	42	19	24	3,94	3,88	0,41	0,46	0,60
5.Ставлення до компромісів	16	13	42	44	22	23	3,93	3,88	0,47	0,43	0,47
6.Ставлення до власних емоційних переживань	14	16	44	47	22	17	3,90	3,99	0,44	0,41	0,85
7.Ставлення до співпраці	15	18	45	44	20	18	3,94	4,00	0,43	0,45	0,59
8.Ставлення до успіхів (невдач)	12	14	40	46	28	20	3,80	3,93	0,46	0,42	1,19
9.Ставлення до пізнавальної активності	11	16	47	43	22	21	3,86	3,94	0,39	0,46	0,73
10.Ставлення до прийняття (уникнення) відповідальності за те, що відбувається	9	11	43	46	28	23	3,76	3,85	0,41	0,4	0,87
Середнє значення для блоку "ставлення"	13,1	14,1	43,8	43,6	23,1	22,3	3,88	3,90	0,44	0,44	0,21
Середня кількість рес-пондентів у %	16,4	17,6	54,8	54,5	28,9	27,9					

Порівняння рівнів блоку «ставлення» з емоційній стійкості в КГ та ЕГ представлено на рис. 12. Цифрами на осі абсцис позначено ставлення з емоційної стійкості. Згідно з рис. 12, значення рівнів блоку емоційній стійкості «ставлення» здобувачів КГ та ЕГ за його різними видами лежать в межах від 3,76 до 4,00 балів. Усереднені значення рівнів блоку емоційній стійкості «вміння» за всіма типами складають 3,84 балів для здобувачів КГ та 3,86 балів для здобувачів ЕГ.

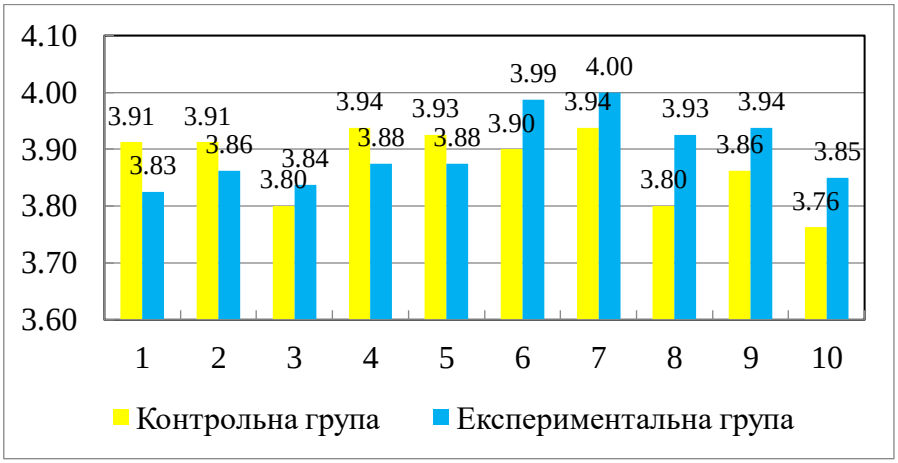

Рис. 12. Порівняння рівня блоку «ставлення» по емоційній стійкості в ЕГ та КГ.

Порівняння рівня блоку «ставлення» по емоційній стійкості в КГ та ЕГ за допомогою t-критерія Стьюдента дозволило зробити висновки, що $t_{емп} < t_{кр}$ по всіх значеннях. Значення $t_{емп}$ по всіх ставленнях знаходиться в зоні незначущості. Таким чином, відмінності у рівні блоку «ставлення» з емоційної стійкості між КГ та ЕГ до початку формуючого впливу несуттєві.

Узагальнені результати дослідження емоційної стійкості здобувачів в контрольній і експериментальній групах подано в таблиці 8 і на гістограмі рис. 13. Аналіз результатів показав, що у досліджуваних групах самооцінка та експертні оцінки блоків «знання» лежать наближено на одному рівні: середнє значення оцінок блоку «знання», які отримані по всій вибірці, в контрольній групі дорівнює 3,86 бали, в експериментальній – 3,88; середнє значення оцінок блоку «вміння» в контрольній групі дорівнює 3,84 бали, в експериментальній – 3,86; середнє значення оцінок блоку «ставлення» в контрольній групі дорівнює 3,88 бали, в експериментальній – 3,90 бали. При цьому емпіричний t-критерій Стьюдента для цих блоків складає 0,17, 0,21 і 0,21 відповідно, що значно менше $t_{кр}$=1,96 і з 95% надійністю дозволяє зробити висновок про випадковість відмінностей відповідних середніх значень оцінок в контрольній і експериментальній групах.

Таблиця 8

Узагальнені результати дослідження емоційної стійкості

Тип блоку емоційної стійкості	Кількість респондентів на рівнях (у %)						Середнє значення		Дисперсія		t-критерій Стьюдента
	Високий		Середній		Низький						
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	
Знання	14,6	16,6	56,8	54,6	28,6	28,8	3,86	3,88	0,41	0,44	0,17
Вміння	14,3	15,0	55,2	55,9	30,5	29,1	3,84	3,86	0,42	0,42	0,21
Ставлення	16,4	17,6	54,8	54,5	28,9	27,9	3,88	3,90	0,44	0,44	0,21
Середнє значення блоку емоційної стійкості	15,1	16,4	55,6	55,0	29,3	28,6	3,86	3,88	0,42	0,44	0,20

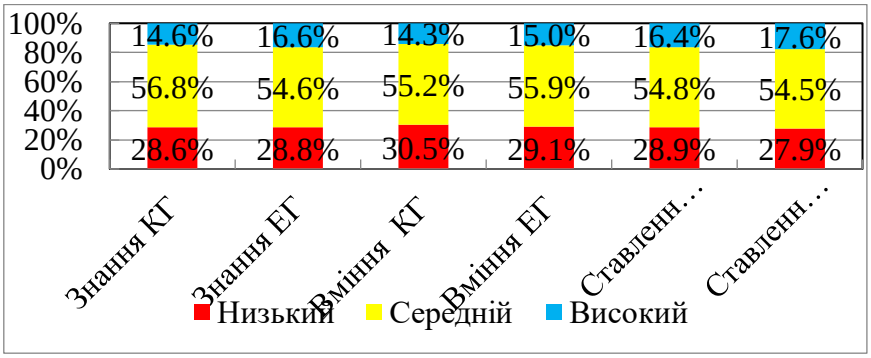

Рис. 13. Порівняння рівнів блоку емоційній стійкості в ЕГ та КГ.

Середні сумарні значення оцінок з блоку емоційної стійкості за знаннями, вміннями і ставленням в контрольній групі дорівнює 3,86 бали, в експериментальній – 3,88 бали. Їх відмінність слід вважати випадковою (несуттєвою), оскільки для досліджуваних вибірок показників емоційної стійкості емпіричний t-критерій Стьюдента $t_{емп}=0,20< t_{кр}=1,96$.

У таблиці 9 та гістограмі на рис. 14 представлені результати дослідження мотивації до досягнення успіху, рівня інтернального контролю здобувачів вищої освіти, особистісної та ситуативної тривожності. Середні значення відповідних показників для контрольної і експериментальної груп є близькими за величиною, лежать в межах від 3,80 до 3,94, відрізняючись не більше ніж на 0,09 бали (для ситуативної тривожності), причому емпіричні значення t-критерію Стьюдента для всіх показників менші, ніж $t_{кр}$ для прийнятої у дослідженні ймовірності 95%. Останнє вказує на випадковий характер відмінностей показників для контрольної і експериментальної груп на початку дослідження.

Таблиця 9.

Рівні мотивації до досягнення успіху, інтернального контролю здобувачів вищої освіти, особистісної та ситуативної тривожності

	Мотивація до успіху (МУ)		Рівень інтернально-ного контролю (РІК)		Особистісна тривожність (ОТ)		Ситуативна тривожність (СТ)	
Рівні	КГ (студ.)	ЕГ (студ.)	КГ (студ.)	ЕГ (студ.)	КГ (студ.)	ЕГ (студ.)	КГ (студ.)	ЕГ (студ.)
Низький	21	22	20	18	23	22	17	20
Середній	49	50	47	49	50	49	48	45
Високий	10	8	13	13	7	9	13	15
Серед. зн.	3,86	3,83	3,91	3,94	3,80	3,84	3,85	3,94
Дисперсія	0,37	0,34	0,40	0,38	0,34	0,36	0,38	0,43
t-критерій Стьюдента	0,40		0,25		0,40		0,87	

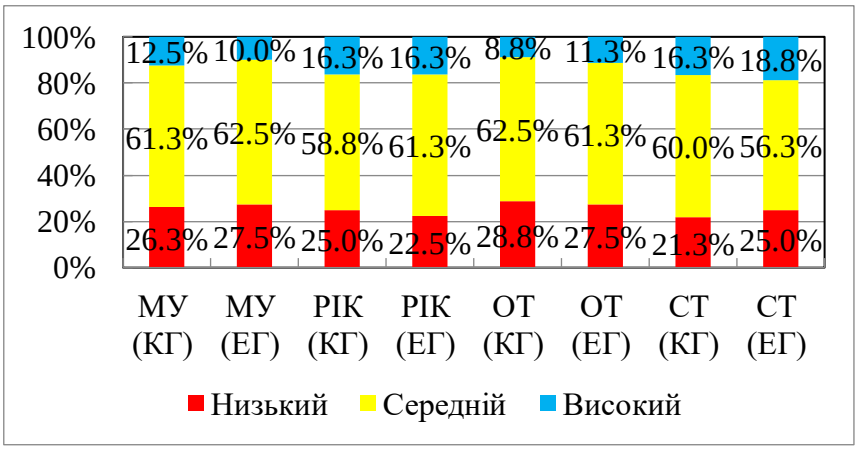

Рис. 14. Результати дослідження рівня мотивації до досягнення успіху, інтернального контролю

здобувачів вищої освіти, особистісної та ситуативної тривожності.

Порівняння показників рівня мотивації до досягнення успіху в КГ та ЕГ до початку формуючого впливу. Аналіз результатів дослідження мотивації до досягнення успіху за методикою Т. Елерса показав, що низький рівень мотивації до досягнення успіху мають 26,3% здобувачів КГ і 27,5% здобувачів ЕГ, середній рівень – 61,3% здобувачів КГ і 62,5% здобувачів ЕГ, високий рівень – 12,5% здобувачів КГ і 10,0% здобувачів ЕГ (рис. 14). Середнє значення показника рівня мотивації до досягнення успіху до початку формуючого впливу в КГ – 3,86 балів, в ЕГ – 3,83 балів. Порівняння показників рівня мотивації до досягнення успіху в КГ та ЕГ за t-критерієм Стьюдента показало, що $t_{емп} < t_{кр}$ ($t_{ем}$=0,40) і знаходиться в зоні незначущості. Таким чином, відмінності у рівні мотивація до досягнення успіху між КГ та ЕГ до початку формуючого впливу несуттєві.

Порівняння показників рівня інтернального контролю в КГ та ЕГ до початку формуючого впливу. Аналіз результатів вивчення рівня інтернального контролю здобувачів вищої освіти, отриманий за допомогою методики Дж. Роттера, показав, що низький рівень виявлено у 25,0% здобувачів КГ і у 22,5% здобувачів ЕГ, середній рівень – у 58,8% здобувачів КГ і у 61,3% здобувачів ЕГ, високий рівень – у 16,3% здобувачів КГ і у 16,3% здобувачів ЕГ (рис. 14). Більшість здобувачів мають середній рівень інтерналізації, але вважають, що не завжди здатні контролювати свої дії та значущі події життя, часто розраховують на випадки чи дії інших людей. Такий рівень інтернального контролю не є достатньою основою для успішного розвитку емоційної стійкості в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Середнє значення показника рівня інтернального контролю до початку формуючого впливу в КГ – 3,91 балів, в ЕГ – 3,94 балів. Порівняння показників рівня інтернального контролю в КГ та ЕГ за t-критерієм Стьюдента показало, що $t_{емп} < t_{кр}$ ($t_{ем}$=0,25) і знаходиться в зоні незначущості. Таким чином, відмінності у рівні інтернального контролю між ЕГ та КГ до початку формуючого впливу не значні.

Порівняння показників рівня особистісної та ситуативної тривожності в КГ та ЕГ до початку формуючого впливу. Середнє значення показника рівня особистісної тривожності до початку формуючого впливу в КГ – 3,80 балів, в ЕГ – 3,84 балів, середнє значення показника рівня ситуативної тривожності до початку формуючого впливу в ЕГ – 3,85 балів, в КГ – 3,94 балів. Порівняння показників рівня особистісної та ситуативної тривожності в ЕГ та КГ представлені на рис. 14. Аналіз представлених на рис.14 результатів дослідження особистісної та ситуативної тривожності за методикою Ч. Д. Спілбергера показав, що високий рівень особистісної тривожності мають 8,8% здобувачів КГ і 11,3% здобувачів ЕГ, ситуативної тривожності – 16,3% здобувачів КГ і 18,8% здобувачів ЕГ. Середній рівень особистісної тривожності мають 62,5% здобувачів КГ і 61,3% здобувачів ЕГ, ситуативної тривожності – 60,0% здобувачів КГ і 56,3% здобувачів ЕГ. Низький рівень особистісної тривожності мають 28,8% здобувачів КГ і 27,5% здобувачів ЕГ, ситуативної тривожності – 21,3% здобувачів КГ і 25,0% здобувачів ЕГ.

Порівняння показників рівнів особистісної тривожності в КГ та ЕГ за t-критерієм Стьюдента показало, що $t_{емп} < t_{кр}$ ($t_{ем}$=0,40) і знаходиться в зоні незначущості. Аналогічний висновок випливає з порівняння показників рівнів ситуативної тривожності в КГ та ЕГ, тому що для них також $t_{емп} < t_{кр}$ ($t_{ем}$=0,87).

Таким чином, відмінності у рівні особистісної та ситуативної тривожності між КГ та ЕГ до початку формуючого впливу несуттєві.

У таблиці 10 та гістограмі на рис. 15 представлені результати дослідження особистісної і ситуативної пізнавальної активності та особистісних і ситуативних негативних емоційних переживань. Середні значення відповідних показників для контрольної і експериментальної груп є близькими за величиною, лежать в межах від 3,81 до 3,90, відрізняючись не більше ніж на 0,09 бали (для ситуативних емоційних переживань), причому емпіричні значення t-критерію Стьюдента для всіх показників менші, ніж $t_{кр}$ для прийнятої у дослідженні ймовірності 95%.

Таблиця 10.

Рівні особистісної і ситуативної пізнавальної активності та особистісних і ситуативних негативних емоційних переживань

	особистісна пізнав. активність (ОПА)		ситуативна пізнав. активність (СПА)		особистісні емоц. переживання (ОЕП)		ситуативні емоц. переживання (СЕП)	
Рівні	КГ (студ.)	ЕГ (студ.)	КГ (студ.)	ЕГ (студ.)	КГ (студ.)	ЕГ (студ.)	КГ (студ.)	ЕГ (студ.)
Низький	21	22	20	23	19	20	19	22
Середній	48	49	51	47	53	49	50	51
Високий	11	9	9	10	8	11	11	7
Серед. зн.	3,88	3,84	3,86	3,84	3,86	3,89	3,90	3,81
Дисперсія	0,38	0,36	0,34	0,39	0,32	0,37	0,37	0,33
t-критерій Стьюдента	0,39		0,26		0,27		0,94	

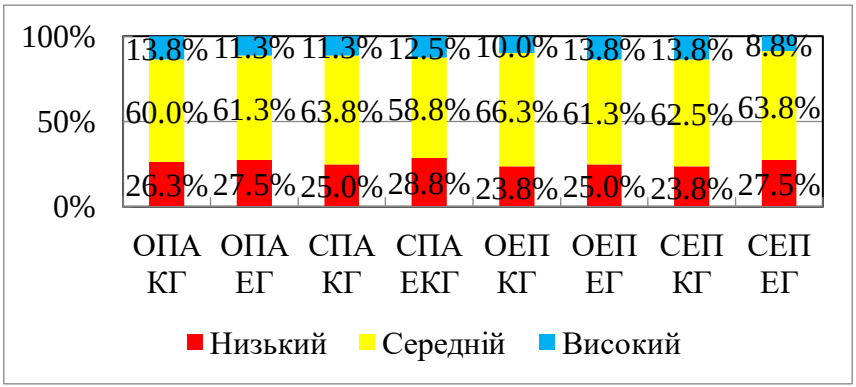

Рис. 15. Результати дослідження рівнів особистісної і ситуативної пізнавальної активності та особистісних та ситуативних негативних емоційних переживань.

Порівняння показників рівня особистісної та ситуативної пізнавальної активності в КГ та ЕГ до початку формуючого впливу. Середнє значення показника рівня особистісної пізнавальної активності до початку формуючого впливу в КГ – 3,88 балів, в ЕГ – 3,84 балів, середнє значення показника рівня ситуативної пізнавальної активності до початку формуючого впливу в КГ – 3,86 балів, в ЕГ – 3,84 балів (табл. 10)..

Аналіз результатів дослідження особистісної та ситуативної пізнавальної активності за методикою Ч. Д. Спілбергера показав, що високий рівень особистісної пізнавальної активності мають 13,8% здобувачів КГ і 11,3% здобувачів ЕГ, ситуативної пізнавальної активності – 11,3% здобувачів КГ і 12,5% здобувачів ЕГ. Середній рівень особистісної пізнавальної активності мають 60,0% здобувачів КГ і 61,3% здобувачів ЕГ, ситуативної пізнавальної активності – 63,8% здобувачів КГ і 58,8% здобувачів ЕГ. Низький рівень особистісної пізнавальної

активності мають 26,3% здобувачів КГ і 27,5% здобувачів ЕГ, ситуативної пізнавальної активності – 25,0% здобувачів КГ і 28,8% здобувачів ЕГ. Результати дослідження представлені на рис. 15.

Порівняння показників рівня особистісних та ситуативних негативних емоційних переживань в КГ та ЕГ до початку формуючого впливу. Аналіз результатів дослідження особистісних та ситуативних негативних емоційних переживань показав, що високий рівень особистісних негативних емоційних переживань мають 10,0% здобувачів КГ і 13,8% здобувачів ЕГ, ситуативних негативних емоційних переживань – 13,8% здобувачів КГ і 8,8% здобувачів ЕГ. Середній рівень особистісних негативних емоційних переживань мають 66,3% здобувачів КГ і 61,3% здобувачів ЕГ, ситуативних негативних емоційних переживань – 62,5% здобувачів КГ і 63,8% здобувачів ЕГ. Низький рівень особистісних негативних емоційних переживань мають 23,8% здобувачів КГ і 25,0% здобувачів ЕГ, ситуативних негативних емоційних переживань – 23,8% здобувачів КГ і 27,5% здобувачів ЕГ. Результати дослідження представлені на рис. 15.

Середнє значення показника рівня особистісних негативних емоційних переживань до початку формуючого впливу в КГ – 3,86 балів, в ЕГ – 3,89 балів, середнє значення показника рівня ситуативних негативних емоційних переживань до початку формуючого впливу в КГ – 3,90 балів, в ЕГ – 3,81 балів (табл. 10). Порівняння показників рівня особистісних негативних емоційних переживань в КГ та ЕГ за t-критерієм Стьюдента показало, що $t_{емп} < t_{кр}$ ($t_{ем}$=0,27) і знаходиться в зоні незначущості. Порівняння показників рівня ситуативних негативних емоційних переживань в КГ та ЕГ за t-критерієм Стьюдента показало, що $t_{емп} < t_{кр}$ ($t_{ем}$=0,94) і знаходиться в зоні незначущості. Таким чином, відмінності у рівні особистісних та ситуативних негативних емоційних переживань між ЕГ та КГ до початку формуючого впливу не значні.

Висновки.

Отже, порівняння рівнів знання, вміння та ставлення щодо емоційної стійкості, рівнів мотивації до досягнення успіху та уникнення невдач, інтернального контролю, тривожності, пізнавальної активності, негативних емоційних переживань, а також показників основних тенденцій поведінки в конфліктній ситуації у здобувачів вищої освіти до початку формувального впливу показало відсутність значної різниці між ЕГ та КГ.

В результаті аналізу отриманих діагностичних даних в межах нашого дослідження можемо констатувати, що серед досліджуваних майбутніх вчителів виявлено домінування середнього рівня емоційної стійкості, що засвідчує необхідність профілактичних заходів щодо активізації особистісного ресурсу емоційної стійкості майбутніх вчителів.

Література:

1. Аршава І. Ф. Аспекти імпліцитної діагностики емоційної стійкості людини : монографія. Д. : Вид-во ДНУ, 2008. 468 с.
2. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2006. 336 с.
3. Крайнюк В. М. Психологічний аналіз понять емоційної, психологічної та стресостійкості. Вісник Харківського університету. Харків, 2004. № 617. С. 96–100.

4. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія. К. : Ніка-Центр, 2007. 432 с.

5. Пилипенко К. В. (2008) Психологічні особливості емоційної стійкості як чинника оптимального розв'язання професійних задач практичної психології. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К.: Міленіум. Т. 10. Ч. 5, С. 456-464.

6. Шевчишена О. В. Проблема емоційної стійкості в контексті професійного здоров'я вчителя. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки. 2014. № 4. С. 531–540.

References:

1. Arshava I. F. (2008) Aspekty implitsytnoi diahnostyky emotsiinoi stiikosti liudyny : monohrafiia [Aspects of implicit diagnosis of emotional stability of a person]. Dnipropetrovsk : Vyd-vo DNU. 468 s. (in Ukrainian).

2. Arshava, I.F. (2006) Emotsiina stiikist liudyny ta yii diahnostyka : monohrafiia. [Emotional stability of a person and its diagnosis: monograph]. Dnipropetrovsk : Vyd-vo DNU. 336 s. (in Ukrainian)

3. Krainiuk V. M. (2004) Psykholohichnyi analiz poniat emotsiinoi, psykholohichnoi ta stresostiikosti. Visnyk Kharkivskoho universytetu [Psychological analysis of the concepts of emotional, psychological and stress resistance. Bulletin of Kharkiv University]. Kharkiv : № 617. 96–100. (in Ukrainian)

4. Krainiuk V. M. (2007) Psykholohiia stresostiikosti osobystosti : monohrafiia [Psychology of personality stress resistance: monograph]. Kyiv : Vyd-vo Nika Center. 432 s. (in Ukrainian)

5. Pylypenko, K. V. (2008) Psykholohichni osoblyvosti emotsiinoi stiikosti yak chynnyka optymalnoho rozviazannia profesiinykh zadach praktychnoi psykholohii. Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zb. nauk. prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy. [Problems of general and pedagogical psychology: coll. of science works of the G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine]. K. : Milenium. T. 10. Ch. 5, 456–464. (in Ukrainian)

6. Shevchyshena O. V. (2014) Problema emotsiinoi stiikosti v konteksti profesiinoho zdorovia vchytelia. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. [The problem of emotional stability in the context of the teacher's professional health. Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Pedagogy and psychology]. № 4. 531–540.